

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-55>

УДК 378.124

Новосельська Н.Т., Клуб Б.В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПОЗАУРОЧНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ: ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ, ІДЕЇ, РЕЗУЛЬТАТ

Анотація. У статті розглянуто проблему підготовки майбутнього вчителя початкових класів до позаурочної виховної роботи в умовах нової української школи. Проаналізовано, що сформована у студентів готовність до позаурочної роботи визначається впровадженням у практику вищих навчальних закладів нових підходів і сучасних педагогічних технологій. Доведено, що впроваджуючи нові технології навчання, викладачі закладу вищої педагогічної освіти спрямовують основні зусилля на зміну ставлення студентів до педагогічної роботи в початковій школі, стимулювання їх позитивної мотивації. Показано, що вчитель початкових класів має можливість побудувати позакласну роботу різнопланово, задовольнити потреби кожної дитини в активності, самодіяльності, у спілкуванні з однолітками, що не завжди є можливим на уроках. У позаурочній роботі реалізується загальна мета і завдання процесу виховання. Основними закономірностями виховної роботи в позаурочний час є: обумовленість виховання суспільними потребами та умовами життя; взаємозалежність виховання, навчання, освіти та розвитку особистості; визначальна роль діяльності у спілкуванні та вихованні особистості; залежність виховання від вікових та індивідуальних особливостей учня; взаємозв'язок учня і колективу класу у виховному процесі.

Ключові слова: виховання, позаурочна виховна робота, освітньо-професійна підготовка, ідеї, види діяльності, педагогічні технології, майбутній вчитель, початкова школа.

Novoselska Nadia, Klub Bohdanna

Ivan Franko National University of Lviv

PREPARATION OF A FUTURE PRIMARY TEACHER TO EXTRACURRICULAR EDUCATION WORK: ACTIVITIES, IDEAS, RESULTS

Summary. The article deals with the problem of preparing a future elementary school teacher for extracurricular education in the conditions of the new Ukrainian school. It is analyzed that students' readiness for extracurricular work is determined by the introduction of new approaches and modern pedagogical technologies into the practice of higher education institutions. It is proved that by introducing new technologies of teaching, teachers of higher education establishments direct the main efforts to change the attitude of students to pedagogical work in primary school, stimulating their positive motivation. It is shown that the primary school teacher has the ability to build extracurricular work in various ways, to satisfy needs of each child in activity, self-activity, in dealing with peers, which is not always possible in the lessons. In the extracurricular work, the overall purpose and tasks of the upbringing process are realized. The basic regularities of educational work in the extra-curricular time are: conditioned education of social needs and minds of life; interdependence of education, training, education and personal development; determining the role of activities in communication and education of the individual; dependence of education on age and individual features of the student; the relationship between the student and the class staff in the educational process. There are now many concepts of preparing students for teaching institutions in educational work at school. This is the concept: a complex approach, a professional activity, an intensification of the educational and educational process on the basis of the target approach, integrity, holistic "vision" of the pedagogical process, education of the teacher's personal culture formation of pedagogical skills through special exercises in controlled conditions, professionalization outside of audit work in pedagogy. The training of students should be done taking into account the need to have the ability to analyze pedagogical situations. To do this, students should have a vocation and need to engage in teaching. A special place in pedagogical preparation should be given to mastering the method and technology of educational work. The content of the subjects that reveal the theoretical foundations of the method of educational work needs full updating.

Keywords: education, extracurricular educational work, educational-vocational training, ideas, activities, pedagogical technologies, future teacher, elementary school.

Постановка проблеми. В умовах оновлення змісту і технологій, а також відродження традицій національного виховання в нашій державі значно зростає соціальна значущість праці вчителя, роль його особистості у вихованні підростаючого покоління. Історичний аналіз проблеми формування професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до організації виховної роботи у філософській, психолого-педагогічній літературі відбиває стійкий інтерес до неї з боку представників різних галузей, наявність наукової тенденції вивчення особливостей виховної діяльності вчителя. Це обумовлює

необхідність удосконалення підготовки вчителів початкової школи до означеного виду діяльності в закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему організації виховного процесу в позаурочний час у сучасній школі досліджують у різних аспектах: визначення концептуальних засад організації позаурочної виховної роботи (С. Гончаренко, В. Оржеховська, В. Постовий, Л. Хлебнікова, К. Чорна та ін.); позаурочна робота в системі діяльності школи (В. Караковський, М. Красовицький, С. Мартиненко, М. Осипенко, А. Сидорків та ін.); зв'язок позаурочної виховної

роботи вчителя з роботою позашкільних закладів (В. Вербицький, С. Кириленко, Р. Науменко, Г. Пустовіт, Т. Сущенко та ін.); психологічні аспекти організації позаурочної роботи в сучасній школі (І. Бех, М. Борщевський, С. Максименко, Б. Прайман, Л. Соколова та ін.); напрямки позаурочної виховної роботи (В. Вербицький, Т. Дем'янюк, О. Докукіна, П. Ігнатенко, Л. Канишевська та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як бачимо, на сучасному етапі розроблена відповідна теоретична і правова база щодо методів позаурочної виховної роботи в школі. Натомість аналіз педагогічної практики сучасної початкової школи засвідчив, що позаурочна виховна робота не набула систематичного цілеспрямованого характеру. Причинами недостатньої уваги до позаурочної виховної роботи є завантаженість учителів навчальною роботою, відсутність відповідної методичної літератури, небажання дітей залишатися у школі, недостатня методична підготовка студентів до здійснення означеного виду роботи.

Мета статті – проаналізувати специфіку підготовки майбутнього вчителя початкових класів до позаурочної виховної роботи та особливості її організації в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим засобом виховання школярів є чітко спланована, систематична позаурочна виховна діяльність. У сучасних умовах значно ускладнюються функції позаурочної виховної діяльності вчителя, збагачується її зміст. За таких умов, учитель повинен добре знати, на яких напрямках зосередити свої зусилля, на які виховні ідеали орієнтуватися, як організувати роботу в дитячому колективі, як на практиці здійснювати демократизацію та гуманізацію виховного процесу в школі. Залучаючи дітей до позаурочної діяльності, вчитель продовжує цілеспрямований виховний вплив на них.

В умовах Нової української школи визначено нові пріоритети розвитку освіти, яка визнана основою розвитку особистості, суспільства, нації, держави, визначальним чинником відтворення і нарощування інтелектуального, духовного і економічного потенціалу народу, виховання патріота і громадянина України [10, с. 29]. В державі створено правову базу, прийнято низку законів про освіту, з-поміж них Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», і, зокрема, в законі «Про позашкільну освіту», в якому одним із провідних завдань педагогічної діяльності визначено створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку учнів у позаурочний час.

У Законі України «Про освіту» підкреслюється, що реалізація виховних функцій здійснюється в системі навчально-виховної діяльності вчителя. Важливе місце в цій системі посідає позаурочна виховна діяльність, спрямована на всебічний і гармонійний розвиток особистості школяра [6].

У Законі України «Про загальну середню освіту», у Положенні про загальноосвітній навчальний заклад (2018) наголошується, що виховання учнів у закладах загальної середньої освіти здійснюється у процесі урочної, позаурочної та позашкільної роботи; підкреслюється зна-

чення організованої позаурочної діяльності для гармонійного розвитку учнів [5].

Закон України «Про позашкільну освіту» визначає державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, а також організаційні, освітні та виховні заходи. Основними напрямками виховання визначено художньо-естетичний, туристсько-краєзнавчий, науково-технічний, еколого-натуралістичний, дослідницько-експериментальний, фізкультурно-спортивний, військово-патріотичний, соціально-реабілітаційний, оздоровчий, гуманітарний [7].

В Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти (2015) стверджується, що стрижнем усієї системи виховання в Україні є національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактору у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави. Національний характер виховання полягає у формуванні молоді людини як громадянина України незалежно від її етнічної приналежності. Стверджується, що сучасне виховання в Україні має забезпечувати прилучення молоді до світової культури й загальнолюдських цінностей. За своїми формами й методами воно спирається на народні традиції, крапці надбання національної та світової педагогіки [8].

Виховна робота, що проводиться в позаурочний час, доповнює і поглиблює виховання у процесі навчання. Для визначення цієї роботи в педагогічній літературі використовують низку термінів: «позаурочна», «позанавчальна», «позакласна», «позашкільна робота». Поняття «позаурочна» і «позанавчальна» виховна робота, на думку Б. Кобзаря, можна розглядати як синонімічні, що охоплюють усі види і форми виховної роботи з учнями поза уроками, за межами навчального часу. Позаурочна виховна діяльність, зазвичай, складається із позакласної і позашкільної роботи.

Під позаурочною роботою ми розуміємо цілеспрямовану виховну роботу зі школярами, що її організовують і здійснюють учителі, вихователі у школі після уроків, успіх якої значною мірою залежить від діяльнісного зв'язку з позашкільними навчально-виховними закладами.

Удосконалюється позашкільна діяльність з проблем розвитку інтелектуальних здібностей дітей, підтримки їхньої творчої обдарованості. При цьому система виховної роботи в Новій українській школі базується на ідеях гуманізму, оновлення, демократичності і передбачає низку основних аспектів:

- ідею реалістичних цілей виховання та різнобічний розвиток особистості учня, який базується на здібностях та обдаруваннях;

- ідею спільної життєдіяльності дітей та дорослих – заміну авторитарності впливу вчителя на безпосереднє співробітництво з учнями, яке базується на національній самовизначеності особистості;

- ідею самовизначеності учня – процес інтеграції окремих позитивних якостей в єдине ціле;

- ідею спрямування особистості – центр усієї виховної роботи повинен бути спрямований на учня, а не на програми виховання;

- ідею добровільності, щодо вияву в учнів інтересу, прагнення до саморегуляції природних сил, власної ініціативи і творчості у виконанні дій [10, с. 47].

Як зазначають прихильники діяльнісно-особистісного підходу до виховання (вчені В. Білоусова, А. Воловик, М. Красовицький, З. Курлянд, Р. Науменко, Т. Сущенко та ін.), в позаурочній виховній діяльності повинно бути забезпечено єдність свідомості і діяльності, переконань і поведінки, адже позаурочна робота, побудована лише на звертанні до свідомості дітей, без включення їх в активну діяльність, не має відповідного виховного ефекту.

На думку І. Бега, при організації діяльності молодших школярів необхідно враховувати специфіку цього віку: рухомість, конкретність мислення, велику вразливість, здатність до наслідування, неможливість довго концентрувати увагу на чомусь одному [1, с. 42]. Молодших школярів приваблюють справи, в яких діти вступають у стосунки співпраці, взаємодопомоги, дружби. Якщо колективна діяльність відповідає інтересам школярів, захоплює їх своєю метою, у дітей з'являється потреба допомагати одне одному, піклуватись про покращення оточуючого життя.

В результаті аналізу сучасної психолого-педагогічної літератури з питань організації позаурочної виховної роботи можна дійти висновку, що найбільш оптимальними для позаурочної виховної роботи з молодшими школярами є такі види діяльності: пізнавальна діяльність; трудова діяльність; ігрова діяльність; художньо-естетична діяльність; спортивна діяльність.

Пізнавальна діяльність учнів початкових класів у позаурочній діяльності стала предметом вивчення багатьох теоретиків і практиків (М. Анжівський, Т. Білецька, Г. Гавриличев, І. Демакова, Л. Зеленіна, І. Підласий та ін.). Пізнавальна діяльність молодших школярів повинна не тільки задовольнити їхні пізнавальні інтереси, але й будуватися таким чином, щоб діти від простих завдань переходили до вирішення більш складних [1, с. 49].

У початкових класах пізнавальна діяльність у зв'язку з особливостями дитячого мислення повинна знаходитись під постійним педагогічним контролем і проводитись у певній послідовності. Позаурочна пізнавальна діяльність порівняно з навчальним процесом має більше різноманітних форм. Діти беруть участь у конкурсах, вікторинах, слухають бесіди, розповіді про нове у світі науки і техніки, природи, беруть участь в іграх пізнавального характеру.

Трудова діяльність, як стверджують учені і практики (М. Галагузова, Ю. Грицай, А. Журавльова, Ю. Красовицький та ін.), організовується у відповідності з рівнем підготовленості молодших школярів до того чи іншого виду праці. Діти впорядковують навчальні посібники, складають різноманітні колекції, збирають природний матеріал до уроків праці, прибирають приміщення, доглядають за квітами. У 2-3 класах на перший план висувається суспільна спрямованість трудової діяльності учнів, що сприяє формуванню навичок колективної праці, вихованню інтересу до трудової діяльності. Результати трудової діяльності викликають у дітей позитивні емоції, почуття задоволення, що спонукає їх до нових трудових дій [11, с. 74]. Характерною особливістю трудової діяльності молодших школярів є те, що вона супроводжується ознайомленням з працею дорослих.

Пріоритетним є значення ігрової діяльності в житті молодших школярів, адже, саме вона виступає як спеціальна форма колективної діяльності і як елемент, важлива складова всіх інших видів діяльності. В іграх дітей віддзеркалюється світ дорослих, через гру молодші школярі пізнають оточуючу дійсність. Ігрова діяльність молодших школярів багатопланова. Існують різноманітні класифікації ігор, серед них поширеними є ігри рухливі, спортивні, дидактичні, розвивальні, ігри-драматизації, творчі, рольові. Цінність ігрової діяльності полягає в тому, що в ході гри школярі часто долають різні труднощі, навчаються управляти своєю поведінкою. При доцільній організації ігрова діяльність виступає школою життя, школою праці і спілкування дітей в колективі ровесників. Гра сприяє розвитку ініціативи і самостійності, є чудовою формою організації колективного життя школярів.

Проблема художньо-естетичної діяльності молодших школярів в останні роки стала предметом дослідження багатьох вітчизняних педагогів. Вчитель початкових класів спрямовує естетичну діяльність учнів, виходячи із задоволення естетичних потреб дітей, забезпечує виховання їхніх естетичних поглядів, оцінок, смаків, розвиває творчі здібності. У процесі художньої діяльності діти знайомляться з різними видами мистецтва – музикою, живописом, скульптурою, графікою, літературою. Через залучення до мистецтва виявляються індивідуальні інтереси і здібності дітей.

В організації художньої діяльності молодших школярів учителю слід враховувати, що вона лише тоді має розвивальний характер, якщо викликає інтерес у дітей, позитивно емоційно-забарвлена, приносить естетичну насолоду дитині і оточуючим, якщо у процесі ускладнення діяльності учні оволодівають новими вміннями та навичками.

Проблема фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку знайшла посідає значне місце в житті молодших школярів. Вона спрямована на зміцнення здоров'я і загартовування дитячого організму, упровадження фізичної культури в режим дня учнів, сприяє правильному фізичному розвитку дітей, підвищує їхню працездатність [2, с. 3]. Позаурочна спортивна діяльність у початкових класах організовується у формі спортивних свят, військово-спортивних ігор, масових змагань та ін. Значна частина спортивних заходів для молодших школярів передбачає елементи гри.

Зараз існує чимало концепцій підготовки студентів педагогічних закладів до виховної роботи у школі. Це концепції: комплексного підходу, професійно-діяльнісного, інтенсифікації навчально-виховного процесу на основі цільового підходу, цілісності, цілісного «бачення» педагогічного процесу, виховання особистісної культури вчителя, формування педагогічної майстерності через спеціальні вправи в контрольованих умовах, професіоналізації поза аудиторної роботи з педагогіки.

Підготовка студентів повинна здійснюватися з урахуванням необхідності володіння вмінням аналізувати педагогічні ситуації. Для цього студенти повинні мати покликання до педагогічної діяльності та потребу займатися нею.

На думку С. Бреус, найважливішим компонентом змісту професійної підготовки вчителя є виховні вміння. У дослідженні виведено класифікацію

основних груп виховних умінь, визначено структуру діяльності студентів з оволодіння виховними вміннями, етапи та умови їх формування у майбутніх учителів. Вчена акцентує, що науково-теоретичною основою формування вмінь виховної діяльності є педагогічні дисципліни. Проте в системі професійно-педагогічної підготовки студентів до виховної роботи ще не склався органічний перехід від теорії до практики. Оволодіння виховними вміннями передбачає єдність теоретико-пізнавальної та практичної діяльності [3, с. 13].

У дослідженні С. Шевченко підтверджена гіпотеза щодо підвищення ефективності формування у майбутніх учителів умінь проектувати виховну діяльність при застосуванні педагогічної технології, що базується на системі навчально-критеріальних завдань, які найбільш адекватно відображають завдання і зміст педагогічного проектування. Педагог наголошує на можливості створення виховних таксономій – чіткої системи виховних задач, у середині яких виділені їх критерії і послідовні рівні (ієрархії). Виховні таксономії передбачають чітку класифікацію і систематичність тих якостей особистості, які прогнозуються як майбутній результат виховання, що дає можливість конкретизувати, упорядкувати в систему виховні задачі [11, с. 74].

У праці В. Воробей, присвяченій формуванню у студентів педагогічних інститутів умінь і навичок виховної роботи з учнями, виділені три групи вмінь: вивчення особистості і колективу школярів, планування виховної роботи та організація різнопланової діяльності школярів [4, с. 13]. Однак для успішного проведення виховної роботи цього недостатньо, необхідні ще комунікативні, конструктивні, прикладні вміння.

Використання інтерактивних методик дозволяє змінювати ставлення майбутніх учителів до оволодіння психологічними знаннями взагалі, підвищує рівень позитивної мотивації до використання активних психологічних методів у практичній діяльності, формує стійкий інтерес до професійного спілкування зі своїми вихованцями.

Цінні думки щодо професійної готовності вчителя належать І. Беху. Ефективність навчально-виховного процесу значною мірою залежить і від теоретичних уявлень викладачів закладу вищої освіти щодо динаміки професійної готовності вчителя. Доведено, нормативна модель як перспектива, стимулюватиме фахове вдосконалення майбутнього вчителя (I стадія – адаптивно-практична, II стадія – інноваційна, III стадія – інноваційно-перетворювальна, IV стадія – спрямовано-духовна). Викладач закладу вищої освіти, який володіє динамікою розвитку професійної готовності вчителя, зможе у процесі навчання майбутніх педагогів закласти підґрунтя для їхнього швидкого професійного вдосконалення [1, с. 50].

У закладі вищої освіти нерідко здійснюється розподіл за науками і навчальними предметами засвоєння знань і вмінь без орієнтування їх на предмет майбутньої педагогічної діяльності студента. Компоненти гуманітарної, спеціальної, психолого-педагогічної і методичної підготовки не завжди органічно пов'язані між собою. Вони засвоюються, а потім існують паралельно, не сприяючи, а іноді навіть заважаючи створенню цілісної професійно спрямованої системи набутих знань

і практичних умінь. Частина знань, одержаних у закладі вищої освіти, не будучи спрямованими на застосування в майбутній практичній діяльності, не включається до системи засвоєного змісту освіти випускника і, як наслідок, втрачається.

Особливе місце в педагогічній підготовці повинно відводитися оволодінню методикою і технологією виховної роботи. Зміст предметів, що розкривають теоретичні засади методики виховної роботи, потребує повного оновлення. Виховна робота повинна стати пріоритетною у практиці вузівського навчання, спрямованого на те, щоб навчити майбутнього педагога створювати виховне середовище, систему соціальної допомоги в розвитку і саморозвитку особистості, умови найбільшої комфортності, психологічної захищеності її в життєвих ситуаціях.

Аналізуючи дослідження і наукові публікації останніх років, можна констатувати появу нових підходів до підготовки студентів до позааурочної діяльності. Так, серед шляхів формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до позааурочної виховної роботи виділимо такі:

- посилення уваги до формування особистісної готовності студента до педагогічної діяльності, його громадянської позиції, усвідомлення соціальних очікувань від професійно-педагогічної діяльності, педагогічного покликання, педагогічних здібностей.

- збільшення питомої ваги творчих видів діяльності в навчальному процесі проблемних лекцій, семінарів, дискусій, ділових ігор, самостійної науково-дослідної діяльності, проблемні завдання під час контролю.

- розв'язання завдань формування творчої особистості потребує і суттєвих зрушень у дидактичній системі вищого навчального закладу, відходу від традиційної лекційно-семінарської системи навчання до гуманістичної особистісно орієнтованої, модульно-розвивальної, в якій більша частина годин була визначена для самостійної роботи студентів.

Висновки. В умовах сучасного розвитку суспільства виховна система освіти виступає педагогічною проблемою, тому посідає вагоме місце в освітньому процесі школи. Особистість у сучасному світі повинна володіти не лише певною системою знань, а й розуміти закономірності відносин між людьми, бути зорієнтованою у цінностях життя суспільства зокрема. Саме в таких умовах до майбутнього вчителя висуваються більш широкі вимоги. Це не тільки володіння обсягом загальнонаукових і спеціальних знань, який постійно збільшується, але й моральна чистота, вимоглива доброта, душевна щирість, любов до дітей. Усе це має професійний статус.

Успіх реалізації усіх ланок педагогічної підготовки студентів визначається впровадженням у практику навчання нових підходів до його організації і сучасних педагогічних технологій. Розробляючи і впроваджуючи нові технології у навчальний процес педагогічного університету, слід подбати про те, щоб змінити ставлення студентів до педагогічної роботи, стимулювати позитивну мотивацію і прагнення займатися позааурочною виховною роботою з повною віддачею сил і творчості, забезпечити ситуацію успіху для кожного студента.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Богданова І.М. Інноваційні технології у професійно-педагогічній підготовці вчителя. *Наука і освіта*. 2017. № 1. С. 2–6.
3. Бреус С.М. Формування виховних вмінь майбутнього вчителя в процесі педагогічної підготовки : автореф. дис. канд. пед. наук. Харків, 2005. 22 с.
4. Воробей В.И. Формирование у студентов педагогических институтов умений и навыков организации воспитательной работы с учащимися в процессе непрерывной педагогической практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Киев, 2008. 20 с.
5. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 № 651-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 03.10.2019).
6. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 03.10.2019).
7. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (дата звернення: 03.10.2019).
8. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти : затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15> (дата звернення: 06.10.2019).
9. Макарова Л.І. Формування у майбутніх учителів умінь педагогічної діагностики виховного процесу : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2003. 23 с.
10. Нова українська школа : poradnyk dlya vchytelya / za red. N.M. Bibik. Київ : Літера, 2018. 160 с.
11. Шевченко С.О. Управління сучасними системами виховної роботи. *Рідна школа*. 2015. № 3. С. 73–76.

References:

1. Bekh, I.D. (1998). *Osobystisno zoriyentovane vykhovannya* [Personally Oriented Education]. Kyiv : IZMN. (in Ukrainian)
2. Bogdanova, I.M. (2017). Innovatsiyni tekhnolohiyi u profesiyno-pedahohichniy pidhotovtsi vchytelya [Innovative technologies in the professional and pedagogical training of teachers]. *Nauka i osvita*, no. 1, pp. 2–6.
3. Breus, S.M. (2005). *Formuvannia vykhovnykh umin maibutnoho vchytelia v protsesi pedahohichnoi pidhotovky* [Formation of educational skills of the future teacher in the process of pedagogical preparation]. Avtoref. dys. kand. ped. nauk. Kharkiv, 22 p.
4. Vorobey, V.I. (2008). *Formirovaniye u studentov pedagogicheskikh institutov umeniy i navyikov organizatsii vospitatel'noy raboty s uchashchimisya v protsesse nepreryivnoy pedagogicheskoy praktiki* [Formation in students of pedagogical institutes of skills and organization of educational work with students in the process of continuous pedagogical practice]. Avtoref. dys. kand. ped. nauk. Kyiv, 20 p.
5. Zakon Ukrayiny «Pro zahal'nu serednyu osvitu» vid 13.05.1999 № 651-XIV [Law of Ukraine "On General Secondary Education" of May 13, 1999 No. 651-XIV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
6. Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» vid 05.09.2017 № 2145-VIII [Law of Ukraine "On Education:" dated 05/09/2017 No. 2145-VIII]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
7. Zakon Ukrayiny «Pro pozashkil'nu osvitu» vid 22.06.2000 № 1841-III [The Law of Ukraine "On Extracurricular Education" of 22.06.2000 No. 1841-III]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>
8. Kontsepsiya vykhovannya ditey ta molodi u natsional'niy systemi osvity : zatverdzhena Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 16.06.2015 № 641 [The concept of education of children and young people in the national education system: approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 16.06.2015 No. 641]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15>
9. Makarova, L.I. (2003). *Formuvannia u maibutnikh uchyteliv umin pedahohichnoi diahnostryky vykhovnoho protsesu* [Formation of pedagogical diagnostics skills of the educational process in future teachers]. Avtoref. dys. kand. ped. nauk. Kyiv, 23 p.
10. Bibik, N.M. (2018). *Nova ukrayins'ka shkola : poradnyk dlya vchytelya* [New Ukrainian School : Teacher Advisor]. Kyiv : Litera, 160 p.
11. Shevchenko, S.O. (2015). Upravlinnya suchasnymy systemamy vykhovnoyi roboty [Management of modern systems of educational work]. *Ridna shkola*, no 3, pp. 73–76.